

ΠΕΡΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΥΠΟ
ΦΥΣΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ.

Ἡ εὐγένεια τῶν τεχνῶν, ὡς καὶ ἡ τοῦ γένους, φαίνεται βραζυζομένη ἐπὶ τριῶν λαμπρῶν προνομίων. Ταῦτα δ' εἰσὶν· ἡ ἀρχαιότης τῆς καταγωγῆς, ἡ καταφανὴς δύναμις καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν σέβας τῶν λαῶν· τριπλοῦν πλεονέκτημα, ὅπερ ἀναμφισβητήτως κέκτηται ἡ Μουσικὴ, καὶ ὅπερ ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ προτιθέμεθα ν' ἀποδείξωμεν.

Ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν συγγράψασι, πλημμελὲς τι, οὐτινος μετέχουσιν ἐξίσου καὶ οἱ ἱστοριογράφοι τῶν ἔθνων καὶ τῶν ἐπικρατειῶν. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ, ὑπὸ τοῦ παραδόξου μᾶλλον ἢ τοῦ ἀληθοῦς κατεχόμενοι, ἀπέδωκαν πολλάκις τῷ μύθῳ τὴν καταγωγὴν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἱστορουμένων· καὶ ὅτε μὲν ἐξελέξαντο, ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἢ τῆς τέχνης ἦν ἐξέμνου, θεοὺς διὰ προγόνους ἢ ἐφευρετάς, ὅτε δὲ περιεκάλυπτον τὴν καταγωγὴν αὐτῶν διὰ τοῦ σεβασμίου πέπλου τοῦ σκότους τῶν αἰώνων. Οἱ πλεῖστοι δ' αὐτῶν οὐδόλως ἠδουλήθησαν ν' ἀρκεσθῶσιν εἰς ἀπλᾶς καὶ κοινὰς ἀρχάς, λησμονοῦντες ὅτι οἱ μεγαλοπρεπέστεροι ποταμοὶ δὲν ὑπῆρξαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ ῥοῇ αὐτῶν, εἰμὴ ἀσθενεῖς ῥύακες ἐξ ἀγνώστου πηγῆς πολλάκις ἔλκοντες τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν τοιοῦτων ἐνισχυόμενοι, ἠδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ σύρωμεν μυστηριώδης πέπλον ἐπὶ τῆς κοιτίδος τῆς ἀρτιγεννήτου Μουσικῆς, ἢ ν' ἀπανείμωμεν αὐτῇ μυθώδη ἐκ θεῶν καταγωγὴν ἐπὶ ἰδανικοῦ τινος Ὀλύμπου ἢ Παρνασσοῦ. Ἀλλ' ἡ Μουσικὴ ὑπῆρχεν ἔτι πολὺ πρὶν ἢ οἱ θεοὶ αὗτοι, ἔργον ἀνθρώπων, ἀναφανῶσιν ἐν τῷ Μύθῳ. ἠδυνάμεθα πρὸς τοῦτοις, τῷ Πυθαγόρᾳ ἐπόμενοι, καὶ τὰς πομπώδεις αὐτοῦ δοξασίας ἀσπαζόμενοι, νὰ ἐξυμνήσωμεν, ὡς αὐτὸς, τὴν μεγαλοπρεπῆ μουσικὴν τῶν ἀστέρων, τὴν μελωδικὴν αὐτῶν πορείαν, τὰς ἐναρμονίους αὐτῶν περι-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Θ')

όδους καὶ τὴν ἑξοχὴν ἐκείνην συναυλίαν τὴν ὑπὸ πάντων τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀποτελουμένην· ἀλλὰ πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ῥηθησομένων οὐ χρεῖαν ἔχομεν τοιούτων παραλογισμῶν. Ἄς ἐρωτήσωμεν μᾶλλον τὰ ἀρχεῖα τοῦ κόσμου, ἅπερ εἰσὶν οἱ νικηταὶ τῆς λήθης, οἱ μάρτυρες ἀπάντων τῶν αἰώνων καὶ οἱ σύγχρονοι ἀπασῶν τῶν Τεχνῶν. Ταῦτα δὲ μᾶς λέγουσιν, ὅτι ἡ Μουσικὴ ἀριθμεῖ τοσούτους αἰῶνας διαρκείας ὅσους καὶ τὸ Σύμπαν, ὅτι ἡ ἀξιέραστος σύζυγος τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ὑπῆρξεν ἡ ἐφευρετὶς τῶν πρώτων ἑρμελῶν ἤχων, ὅτι, ἅμα αὕτη ἤκουσε τὰ χαρίεντα ἄσματα τῶν πτηνῶν, πρὸς αὐτὰ ἀμιλλωμένη, ἐπειράθη τοῦ λάρυγγος αὐτῆς, καὶ εὔρεν ἐν αὐτῷ εὐκαμψίαν, εὐστροφίαν τέως ἄγνωστον, χάριν θελκτικωτέραν τῆς τῶν πτηνῶν· καὶ ὅτι, τέλος, ἀναζητοῦσα καθ' ἑκάστην ἐν τῇ φωνῇ αὐτῆς κινήσεις ἐλαφροτέρας καὶ ῥυθμοὺς λεπτοτέρους, διδαχθεῖσα ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τῶν ἐρώτων τῶν μετ' αὐτῆς συμφυέντων, δὲν ἐβράδυνεν ὅπως σχηματίσῃ τέχνην τινὰ ᾧδῆς, δῶραν οὐρανόπεμπτον, δι' ἧς, μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει θείαν δυσμένειαν, ἠδύνατο πολλάκις νὰ καταπραῦνῃ καὶ καταθέλῃ τὰς θλίψεις καὶ τὰς φροντίδας τοῦ ἐκ τοῦ Παραδείσου ἀποβληθέντος συζύγου της. Ἀνοίγοντες ὅθεν τὰς Ἱερὰς Γραφάς, εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἀναγινώσκομεν, ὅτι ὁ Ἰουβᾶλ, υἱὸς τοῦ Λάμεχ, ἦν ὁ διδάσκαλος τῶν ψαλλόντων τὸ ἔαρ πῆς φύσεως καὶ τὰ πρόσφατα εὐεργετήματα τοῦ Δημιουργοῦ ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ. «Καὶ ἔτακεν Ἄδὰ «τὸν Ἰωβῆλ» αὗτος ἦν ὁ πατὴρ οἰκούντων «ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων. Καὶ ὄνομα τῷ «ἀδελφῷ αὐτοῦ, Ἰουβᾶλ» αὗτος ἦν ὁ κα- «ταδείξας ψαλτήριον καὶ κιθάραν.» (Γενεσ.: Κεφ.: 4. 20 καὶ 24.) Ἐξ οὗ εὐλόγως συμπεραίνομεν ὅτι, ἔτι καὶ πρὸ τοῦ Ἰουβᾶλ, ἡ ᾧδῆ ἦν τέχνη, καθότι ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ, ἡ τὴν φωνὴν συνοδεύουσα ὀργανικὴ μουσικὴ εἶχεν ἤδη ἐφευρεθῆ, εἴτε τῆς θελκτικῆς ταύτης ἐφευρέσεως αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ νοῦς γενομένης, εἴτε ἀπομιμητικῆς τέ.

χνης ούσης· καὶ ὅτι, ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ὑποθέσει, ὡς τὰ πτηνὰ εἶχον ἤδη χρηματίσει διδάσκαλοι ἡμῶν εἰς τὰ περὶ τῆς ᾠδῆς, οὕτω καὶ οἱ ζέφυροι εἰς τὰ περὶ τῶν μουσικῶν ὀργάνων· καὶ κατὰ συνέπειαν, ἡ πνοὴ αὐτῶν, εἴτε κινουσα τὰ φύλλα τῶν δένδρων δι' ἐλαφρῶν ψιθυρισμῶν, ἢ διὰ μέσου τῶν καλαμώνων μελωδικῶς στενάζουσα, παρήγαγε τοὺς αὐλοὺς, τὰ ὑπὸ τῆς τέχνης συναρμοσθέντα μέταλλα καὶ ἐν γένει πάντα τὰ ὄργανα τὰ ὑπὸ τοῦ ἀέρος ἐμψυχούμενα καὶ ἐκζωούμενα. Ἀλλ' ἐκ τῆς νεότητος τοῦ κόσμου ἃς προβῶμεν εἰς τὴν ἀλλεπαλουχίαν τῶν αἰώνων, καὶ ἀνευρήσομεν ἀνὰ πᾶν βῆμα ἵχνη τῆς ἀρχαίας εὐγενείας τῆς μουσικῆς, θεωροῦντες αὐτὴν μεταβαίνουσιν ἀπὸ καλλονῆς εἰς καλλονήν, ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος καὶ ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον. Γεννηθεῖσαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῇ πρώτῃ ταύτῃ κοιτίδι τῆς φαντασίας καὶ τῆς εὐφυΐας, ἕκαστος αἰὼν ἐναμίλλως τῇ προσνέμει νέας χάριτας: Ὁ Ἑβραϊκὸς λαὸς, ἡ εὐδαίμων Ἀσσυρία, ἡ ἐπιστήμων Αἴγυπτος καὶ ἡ σοφὴ Ἑλλάς κατατάττουσιν αὐτὴν ἐν ταῖς θεσμοθεσίαις αὐτῶν. Ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καθίσταται αὕτη ὁ θεματοφύλαξ τῶν ἱστορικῶν μνημείων τῆς πατρίδος. — Ἐξηγούμεθα:

Ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, καθ' οὓς ἡ γνῶσιν ἔτι τὴν τέχνην τοῦ γράφειν καὶ ἀπεικονίζειν τὴν φωνήν, οἱ λαοὶ δὲν διετήρουν τὰ χρονικὰ αὐτῶν, εἰμὴ ἐν τοῖς ποιήμασιν, ἅτινα συνήθως ἔψαλλον ἵνα διαϊωνίζωσι τὴν ἀνάμνησιν αὐτῶν. Διὰ τῆς παραδόσεως ταύτης ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην τὴν καταγωγὴν των, τ' ἀνδραγαθήματα τῶν Ἡρώων, τὰ διδάγματα τῶν Τεχνῶν, τοὺς ὕμνους τῶν Θεῶν, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἠθικὴν, τὴν μυθολογίαν καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ θρησκεία αὕτη ἐπερείδετο ἐπὶ τῆς Μουσικῆς· δι' αὐτῆς οἱ πρῶτοι νομοθέται τῶν ἐθνῶν ἦσαν βέβαιοι ὅτι ἠδύναντο νὰ προσελκύωσι, νὰ πείθωσι καὶ νὰ ὑποδουλῶσι τὰ πνεύματα· δὲν ἡγνόουν ὅτι οὐδὲν κερδίζει ἀσφαλέςτερον τὰς καρδίας, εἰμὴ τὸ δέλεαρ τῆς ἡδονῆς· ὅτι ἡ

τέρψις διευκολύνει τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος· ὅτι δέον νὰ περικοσμῶσι τὴν ἀλήθειαν, νὰ φαιδρύνωσι τὸν λόγον, νὰ ἐλαρύνωσι τὴν σοφίαν, νὰ ἀγλαΐζωσι τὸ λογικόν, καὶ νὰ περιβάλλωσι μὲ χάριτας τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων καὶ τὴν θλιβεράν ἀπαγγελίαν τῶν ἀληθειῶν. Ἐγίνωσκον καλῶς ὅτι ὁ ἄνθρωπος εὐχερῶς συλλαμβάνεται ἐν κεχρυσωμέναις παγίσιν, ὅμοιος ὢν παιδίῳ νοσοῦντι, πρὸς θεραπείαν τοῦ ὁποῖου ὀφείλουσι νὰ περιβάψωσι τὰ χεῖλη τοῦ ποτηρίου τοῦ περιέχοντος τὸ ἱκματικὸν φάρμακον, ὅπερ ἀνάγκη νὰ πίνη, δι' ὕγρου τινος εὐαρέστου τῇ γεύσει· ὥστε, ὑπὸ τοῦ σωτηριώδους τούτου τεχνάσματος δελεαζόμενον, ν' ἀναλαβῇ διὰ τῆς πόσεως τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ζωὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος, ὁ Ὀρφεὺς, ὁ Ζωροάστρης, οἱ γυμνοσοφισταὶ καὶ πάντες οἱ ἱδρυταὶ διαφόρων θρησκειῶν, γινώσκοντες τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνθρώπου ῥοπὴν πρὸς τὰς εὐαρέστους συμφωνίας καὶ ἐπωφελοῦμενοι αὐτῆς ἀπένειμαν τῇ Ἀρμονίᾳ τὴν πρώτην θέσιν ἐν τοῖς ἀδύτοις τῶν ναῶν. Δίδοντες θεοὺς τοῖς ἔθνεσιν ἐνεπιστεύθησαν τῇ δυνάμει καὶ τῷ ῥυθμῷ τῆς μουσικῆς, τὴν ἱστορίαν τῶν θεοτήτων τούτων, τοὺς ὕμνους, τοὺς νόμους τῶν ἐορτῶν, τὰ ἔθιμα τῶν Οὐσιῶν, τὰ ἄσματα τῶν νικῶν, τῶν ὕμεναίων καὶ τῶν κηδειῶν, πεπεισμένοι ὅτι ἡ θρησκεία των, τιθεμένη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ παρὰ τῇ φιλησυχῇ ἀρμονίᾳ, ἤθελε διατηρεῖσθαι ἐπὶ μακρότερον, ἢ εἰάν τὸ κύρος αὐτῆς ἐνεχαράσσετο ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἢ ἐπὶ ὀρειχαλκίνων πινάκων, ἢ εἰάν ἐβασίλευε μόνον διὰ τοῦ τρόμου, ἐν μέσῳ φλογῶν, καὶ κεραυνῶν κρατοῦσα ἐν ταῖς χερσίν.

Ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα τοῦ λόγου ἡθέλε τις εἶπει. «Ὁμολογοῦμεν τὴν ἀρχαιότητα τῆς Μουσικῆς· ἀλλ' ὁποῖα τις ἦν αὕτη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις; Ἦτο ἀναμφιβόλως μουσικὴ ἐν τῇ νηπιότητι αὐτῆς διατελοῦσα: ὠαὶ ἄνευ κομψότητος, φωναὶ ἄνευ εὐαισθητικότητος, ἤχοι ἄνευ συγκινήσεων, ὄργανα ἄνευ ψυχῆς, ἀρμονία ἄνευ ἐκφραστικότητος καὶ βοαὶ ἄνευ συμφωνίας. Τὸ νὰ

«παραβάλλη ἄρα τις τὴν τῶν ἀρχαίων μουσικὴν πρὸς τὴν τῶν νεωτέρων αἰώνων, «ἤθελεν εἰσθαι τὸ αὐτὸ ὡς εἰ ἡδούλετο «συγκρίναι, τὸ ἐωθινὸν λυκαυγὲς, τὴν ὑποφώσκουσαν αὐγὴν, πρὸς τὴν μεσημβρινὴν «τοῦ ἡλίου λάμψιν.» Φεῦ τῆς συνήθους πλάνης τῶν προλήψεων! Οἱ αἰῶνες ἀμειβαίως εἰσὶν ἀντίζηλοι καὶ πολέμιοι ἀλλήλοις. Ὁ παρὼν αἰὼν νομίζει πάντοτε ὅτι ὑπερέχει τῶν πρὸ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐγκαταλείπει τῷ ὑπερχομένῳ πρὸς τελειοποίησιν. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀποδείξεων τοῦ *Doni Calmet* ἐνισχυόμενοι, τοῦ ἐμβριθεστάτου τούτου εἰδήμονος τῆς ἀρχαιότητος, θαρρούντως ἀποραινόμεθα ὅτι, ἀπ' ἐναντίας, ἡ μουσικὴ οὐδέποτε ὑπῆρξεν εὐρυθμοτέρα καὶ κανονικωτέρα ἢ παρὰ τοῖς πρώτοις λαοῖς. Τότε αὕτη, ἐν τῷ ἔαρι αὐτῆς, ὡς νέα Νύμφη, ὡραία ἄνευ ἐντρίψεως χρώματος καὶ ψευδῶν καλλωπισμῶν, ζωηρά ἄνευ προσποιήσεως, διετέλει συμπαρεμαρτοῦσα μετὰ τῆς ἀξιεράστου φύσεως. Ἀλλὰ μετὰ τοὺς πολυτίμους ἐκείνους χρόνους, ἐκπεσοῦσα τῆς τελειότητος καὶ ἀδιαλείπτως παρακμάζουσα, ἀγωνίζεται τὰ νῦν μᾶλλον, ὥπως ἀνακτήσῃ τὰς ἀπολεσθείσας αὐτῆς καλλουνας, καὶ οὐχὶ ὥπως ἀναζητήσῃ ἢ ἐφεύρῃ νέας. Ἀληθῶς δ' εἰπεῖν, μήπως τὰ πρῶτα τέκνα τῆς φύσεως, τὰ ὑπ' αὐτῆς εὐνοούμενα, ἐκέκτηντο ἥττον ἡμῶν τὸ δῶρον τῆς ἐφευρέσεως; Ἡ, μήτοι οἱ ἀρχαῖοι ἐνεφοροῦντο ὑπὸ ἐλάσσονος πάθους πρὸς τὴν ὡραίαν τῆς μουσικῆς ἀρμονίαν; Παρ' αὐτοῖς οἱ μουσουργοὶ ἦσαν διασημότεροι παρ' αὐτοῖς ἡ μουσικὴ παρῆγεν ἐξαίσια ἀποτελέσματα, οὐδόλως πλέον ὑπὸ τῆς ἡμετέρας παραγόμενα: δι' αὐτῆς ἔβλεπον τότε στάσεις κατευναζομένας, μάχας ἀναστελλομένας, τυράννους καμπτομένους, φρενητιῶντας πραῦνομένους, καὶ αὐτοὺς ἐστὶν ὅτε τοὺς νεκροὺς ἐκ τοῦ Ἄδου ἀνακαλουμένους. Καὶ πῶς ἤθελέ τις ἀμφιβάλλει περὶ τῶν θαυμαστῶν τούτων γεγονότων, τῶν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων ἀνομολογουμένων, ἀφοῦ ἅπαξ ἀναμνησθῇ τὰ ὑπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἱστορούμενα;—Ἐνθάδε βλέπομεν

Ἰσραηλίτας, αἵφνης προφῆτας γινομένους ὑπὸ μόνον τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν ὀργάνων, καὶ ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος ἐμπορομένους τὰ μέλλοντα προαγγέλλοντας. «Καὶ «ἔσται ὡς ἂν εἰσέλθῃτε ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν, «καὶ ἀπαντήσῃς χορῶν προφητῶν καταβαινόντων ἐκ τῆς Βαμᾶ, καὶ ἐμπροσθεν αὐτῶν νάββα, καὶ τύμπανα, καὶ αὐλὸς, καὶ «κινύρα, καὶ αὐτοὶ προφητεύοντες, καὶ ἐ«φραλείται ἐπὶ σὲ πνεῦμα Κυρίου, καὶ προφητεύσεις μετ' αὐτῶν, καὶ στραφήσῃ εἰς ἄν«δρα ἄλλον.» (Βασιλειῶν. 4, 10, 5 κτλ.) Ἐκείσε πάλιν, τὸν πρῶτον βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ, ἀναψυχὴν λαμβάνοντα, τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἀπωθούμενον, καὶ ἐν ψυχικῇ γαλήνῃ ἀποκαθιστάμενον διὰ τῶν τερπνῶν τῆς κινύρας συμφωνιῶν. «Καὶ ἐγεννήθη ἐν τῷ εἶ«ναι πνεῦμα πονηρὸν ἐπὶ Σαοὺλ, καὶ ἐλάμ«βανε Δαυὶδ τὴν κινύραν καὶ ἔψαλλεν ἐν «χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνέψυχε Σαοὺλ, καὶ ἀγα«θὸν αὐτῷ, καὶ ἀφίστατο ἀπ' αὐτοῦ τὸ «πνεῦμα τὸ πονηρὸν.» (Βασιλ. 1. 16. 23.)

Τοσαῦτα λαμπρὰ κατορθώματα ἐπιτρέπουν πλέον ἀμφιβολίαν ἢ καὶ ἄγνοιαν τῶν θελγῆτρων τῆς ἀρχαίας ἀρμονίας; Μὴ λεγέτωσαν ὅτι ἡ ἀρχαία Μουσικὴ ἦν λίαν ἀπλὴ καὶ ἥκιστα ποικιλόμορφος; ὁ ἐλεφάντινος ὁδοὺς, ὁ χαλκὸς καὶ οἱ πολύτιμοι κλάδοι δένδρων εἶχον ἤδη ἐμψυχωθῇ ὑπὸ τῶν λεπτῶν δακτύλων τῆς ἀρμονίας. Ἐγίνωσκον μάλιστα τότε πλεῖστα ὄργανα, ὅλως νῦν ἄγνωστα παρ' ἡμῖν. Ποῦ νῦν αἱ ἀρχαῖαι λύραι, αἱ Ἀζοὺρ τῶν Ἑβραίων, τὰ χρυσὰ σείστρα (1) τῆς Μέμφιδος, αἱ κινύραι τῆς Τύρου

(1) Σεῖστρον (*sistrum*) μουσικὸν ὄργανον ἀλληγορικὸν ἢ μυστικόν, εἰς χρῆσιν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις, ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς αὐτῶν τελεταῖς καὶ ἰδίως ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς Ἰσιδος. Ἐκρατεῖτο δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ ἐσεῖετο, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ «σεῖστρον.»

Περὶ τοῦ ὀργάνου τούτου ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε:

«Τῇ δ' ἀψίδι τοῦ σεῖστρου κατὰ κορυφὴν «ἐντορεόουσιν αἴλουρον ἀνθρώπου πρόσωπον

καὶ αἱ νάβλαι τῆς Σιδωνος; Μόλις τὰ ὀνόματα αὐτῶν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἡ μνήμη μὲν αὐτῶν ἐξέλιπεν, ἀλλὰ διαμένει ἑσσεὶ ἡ ἀληθὴς μαρτυρία ὅτι τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν ἦσαν τεράστια. Τρανή αὕτη καὶ νικηφόρος ἀπόδειξις ὅτι ἡ ἀρχαία Μουσική δὲν ἐστερεῖτο οὐδὲ δυνάμεως, οὐδὲ χαρίτων καλλωνῆς—τοῦθ' ὅπερ προσεπιμαρτυρεῖ τὴν εὐγένειαν τῆς τέχνης ταύτης.

Ἄλλως τε ἡ δύναμις αὐτῆς ἀρκοῦντως ἐστὶν ἀποδεδειγμένη. Τὸ κράτος τῆς φύσεως κράτος ἐστὶ τῆς Μουσικῆς. Πάν τὸ ἀναπνεόν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ μετ' εὐαισθησίας πεπρωκισμένον ὑπεῖκει τῷ νόμῳ αὐτῆς. Ὅπερ τοῦτου τολμῶν ἀμφισβητεῖν ὑπὸ ἀπαίσιον ἀστέρα καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τῶν χαρίτων, ἄσπλαγχνος τῶντι ἐγεννήθη. Ἐγεννήθη βεβαίως ἐν μέσῳ βράχων ἀποτόμων καὶ ἀγρίων θηρίων. . . . Ἄλλὰ τί λέγω; Καὶ αὐτοὶ οἱ βράχοι καὶ τὰ θηρία εὐαισθητοῦσι πρὸς τὰς θελκτικὰς συμφωνίας καὶ πλειότεραν κέκτνται φιλανθρωπίαν ἢ ἡ ἀδυσώπητος καρδιά αὐτοῦ. Πρὸς τὴν φωνὴν τῆς Ἀρμονίας, τῆς ἀξιεράστου τούτης βασιλίδος τῶν ἀέρων, καὶ τὰ μελαγχολικώτερα ὄντα φαιδρύνονται καὶ τὰ θηριωδέστερα μαλάσσονται. Πανταχόσε ὅθεν αὕτη διαβαίνει, ἡ φύσις καθωραΐζεται, ὁ οὐρανὸς ἐκλάμπει καὶ τὰ ἄνθη ἀναπτύσσονται. Ἰδοὺ αὕτη εἰσερχομένη ἐν ἐρημίᾳ ἀφώνῳ καὶ θλιβερᾷ καὶ ἀμέσως τὰ πάντα ἀνεγείρονται, ἢ φρικώδης σιωπὴ ἀπέρχεται· τὰ πάντα ἀκού

»έχοντα, κάτω δὲ ὑπὸ τὰ σειόμενα, πῇ μὲν »Ἰσίδος, πῇ δὲ Νίφθους πρόσωπον, αἰνιτ- »τόμενοι τοῖς μὲν προσώποις γένεσιν καὶ »τελετῇ; (αὐτὴ γάρ εἰσι τῶν στοιχείων »μεταβολαὶ καὶ κινήσεις), τῇ δ' αἰλούρῳ τὴν »σελήνην διὰ τὸ ποικίλον καὶ νυκτουργὸν καὶ γόνιμον τοῦ θηρίου.» (Πλουταρχ. Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος. *L XIII.*) ἦτοι, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐν τῷ σεῖν διὰ τῆς χειρὸς τὰ τέσσαρα ἐκ μετάλλου ἐλάσματα τὰ ἐν τῷ τῆς ἀψίδος τοῦ σείστρου, ὑψηλίστοντο οἱ ἀρχαῖοι τὴν κίνησιν καὶ μεταβολὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων τοῦ κόσμου.

οὺσι καὶ λαμβάνουσι φωνὴν ἵνα ἐπευφημήσωσι: λέφοι, βόακες, κυλάδες, σπήλαια τῶν δασῶν, τὸ πᾶν ἐφταμίλλως καὶ συγχρόνως πρὸς αὐτὴν ἀνταποκρίνεται· ὁ ἀὴρ διὰ τῆς γλυκείας αὐτοῦ πνοῆς, τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ μορμυρισμοῦ του, τὰ πτηνὰ διὰ τοῦ κελαδήματος αὐτῶν, τὰ δένδρα διὰ τῆς ἀρμονικῆς κινήσεως τῶν φύλλων των· οἱ δὲ ζέφυροι παρεκτείνουσι τὴν χάριν αὐτῆς ἡδονὴν ἀπὸ ἡχοῦ εἰς ἡχὸν, ἀπὸ ὄχθης εἰς ὄχθην. Ὁ Ἀμφίων κρούει τὴν λύραν· τὰ ὄρη ἐμψυχοῦνται, οἱ λίθοι ζωοποιοῦνται, τὰ μάρμαρα ἀναπνεύουν, οἱ βράχοι βαδίζουν, πύργοι ἀνεγείρονται, τείχη οἰκοδομοῦνται, νέα πόλεις ἀνίδρυται... Βλέπω τὰς Θεάς.

Ἄλλ' ὅποιον θλιβερὸν θέαμα παρίσταται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν; Οἴμοι τοῦ ἐγκλήματος! Φιλάργυροι ναυβάται ρίψουσιν ὀσονούπω εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης τὸ εὐνοούμενον τέκνον τῆς Πολυμνίας... Σκληροκάρδιοι, στήτε. Ἐπιτρέψατε τοῦλάχιστον αὐτῷ πρὸς ὀλίγον ἵνα λάβῃ μίαν ἐτι φορὰν εἰς χεῖρας τὴν λύραν του.... Παίζει ἤδη αὐτήν. Εἰς τοῦς ἡχοῦς δ' αὐτῆς, ἰδοὺ ἡ Ἀμφιτρίτῃ γαληνῇ, οἱ ψυχροὶ ἄνεμοι ἀφίπτανται μακρὰν, τὰ δὲ θαλάσσια τέρατα ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἡρεμούντων κυμάτων ἀνυψούμενα, περίξ τοῦ ἀνηλεοῦς πλοίου συνεγείρονται. Ὁ Ἀρίων ρίπτεται ἐκ τοῦ καταστρώματος. Δελφὶν ἀναλαμβάνει αὐτὸν, τὸν μεταφέρει διὰ μέσου τῶν κυανῶν κυμάτων καὶ τὸν ἀποβιβάζει ἐπὶ τῆς Λεσβίου ἀκτῆς.

Ἄλλὰ τὸ κράτος τῆς Γῆς καὶ τὸ τῆς Ἀμφιτρίτης δὲν ἀρκοῦσιν οὐδόλως τῇ ἰσχυρᾷ Ἀρμονίᾳ. Αὕτη μεταφέρει ἤδη τὰς κατακτήσεις αὐτῆς καὶ πέραν τοῦ ὀρατοῦ κόσμου ἐπὶ παραλίῳ ἀγνώστων τῷ Φοίβῳ Ἀπόλλωνι, τῷ φωτεινῷ τῆς ἡμέρας Θεῷ. Ἡ Εὐρυδίκη ἀποθνήσκει, ὁ δὲ ἄβρὸς σύζυγος αὐτῆς, ὁ τῆς Θράκης ἀοιδὸς, ἐγκαταλιπὼν τὴν γῆν τοῦ φωτός, καὶ ὑπὸ τῆς λαμπάδος τοῦ ἔρωτος, τοῦ ἀδιαλείπτως τὴν καρδίαν αὐτοῦ φλέγοντος, ὑπαυγαζόμενος, διαπερᾷ τὰς βαθείας ἐρήμους τοῦ χάους, καὶ καταβαίνει ζῶν ἐν τῷ κράτει τῶν νεκρῶν. Ἡ θρι-

αμειβυτική αὐτοῦ λύρα διαχαράττει ἤδη αὐτῷ ὁδοὺς, ὥς οὔτε ὁ χρυσοῦς, οὔτε τὰ ὄπλα, οὔτε τὸ κάλλος ἠνέωξάν ποτε ἀνθρωπίνῳ ὄντι. Ὁδεύει ἀτρόμητος. Ἦδη διέρχεται τὰς ὁχθὰς τοῦ Πυριφλεγέθοντος, προβαίνει συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πτερωτοῦ σμήνους τῶν Ἑρώτων, διασπώντων τὰ μαῦρα ὕδατα. Ἴδού, ὁ Ὀρφεὺς ἄδει. Εἰς τοὺς μελωδικοὺς αὐτοῦ ἤχους, ἡ αἰδὸς νύξ ἀπώθει τὴν φρίκην αὐτῆς, ἡ διηνεκὴς σιωπὴ καταλήγει, ἐκλείπει, ὁ αἰώνιος ὕπνος διακόπτεται, ὁ θάνατος ἀναστέλλει τὰς βασάνους αὐτοῦ, αἱ πολυπληθεῖς σκιαὶ περιπτάμεναι περιστοιχοῦσι τὸ τέκνον τῆς Καλλιόπης, καὶ αἱ στρεβλώσεις τοῦ Ταρτάρου ἀναβάλλονται· ὁ Πορφυρίων, ὁ Σίσυφος, ὁ Ἰξίων καὶ ὁ Τάνταλος ἀπολαύουσι γλυκυτάτων σιγῶν, ἡ Τισιφὼν ἀφοπλίζεται, αἱ Μοῖραι σχολάζουσιν, ἡ Μέγαιρα μαλάσσεται καὶ ὁ τέως ἀδυσώπητος μονάρχης τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων ἐξίσταται θαυμάζων διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐαισθησίαν. Τρὶς μὲν ἀνθίσταται, ἀλλὰ τρὶς πάλιν καμπτόμενος ὑποχωρεῖ τῷ ἀοιδῷ.....

Τοιαῦται ἐν περιλήψει αἱ λαλοῦσαι εἰκόνες, αἱ εὐγλωττοι ἀλληγορίαι δι' ὧν ἡ ἀρχαιοτὴς εὐαρεστεῖται ἵνα περιγράφῃ ἡμῖν τὴν δύναμιν τῆς Μουσικῆς ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν ἔτι χρόνων. Ἀλλ' ἵνα ὁδεύσωμεν ἀσφαλέστερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὥς ἀφαιρέσωμεν τὸν φλοιὸν τοῦτου, τῶν μύθων καὶ τὸν πέπλον τοῦ ψεύδους, καὶ ἀναμφιβόλως διὰ τῶν ἐμφυχουμένων ἐκείνων δένδρων, διὰ τῶν συγκινουμένων ἐκείνων βράχων, διὰ τῶν μαλασσομένων ἐκείνων τεράτων, θέλομεν εὐκόλως ἐννοήσῃ, ὅτι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἐν ταῖς ἔχνεσι τοῦ χάους ἔτι διατελοῦντες, ἄνευ ἡθῶν καὶ ἄνευ πατρίδος ἔτι περιπλανώμενοι, καὶ ἐντὸς ἀγρίων σπηλαίων ἔτι ἐνοικοῦντες, ἐξημερώθησαν τέλος καὶ εἰς πόλεις συνηγέρθησαν καὶ εἰς βίον εὐρυθμον καὶ ἐννομον καθυπετάγησαν διὰ τῶν μουσικῶν συμφωνιῶν εὐαρίθμων τινῶν θνητῶν, ἥδη μᾶλλον ἐκπολιτισθέντων, οἵτινες ἐν ἐπαγωγοῖς ἄσμασιν ἐξύμνον αὐτοῖς τὰ κάλλη τοῦ λογικοῦ, τὰ πλεονεκτήματα τῶν κοινωνιῶν

καὶ τὰ θέλγητρα τῆς τάξεως καὶ εὐνομίας. Διὰ δὲ τῶν καταχθονίων ἐκείνων βασάνων, τῶν προσωρινῶς ἀναστελλομένων καὶ ἡρεμούντων, θέλομεν ἐπίσης ἐννοήσῃ ὅτι ἀληθῶς ἡ Μουσικὴ καταθέλγει πολλάκις τὰς συμφορὰς καὶ διασκεδάζει τοὺς πόνους. (1) Ἀλλ' ἡ σωτηριώδης σου δύναμις, ὦ θελκτικὴ Ἀρμονία, ἐκδηλοῦται ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῆς βαθείας λύπης τοῦ νοός. Σὺ μόνη γινώσκεις τὰς διόδους τῆς καρδίας, σὺ μόνη δύνασαι νὰ κατευνάζῃς τὰς ὀδυνηρὰς λύπας, νὰ καταπαύῃς τὰς πυκνὰς φροντίδας, νὰ διασκεδάζῃς τὰ ζοφερὰ νέφη τῆς μελαγχολίας· μόνη σὺ διὰ τῆς ὁρμῆς τῶν ἤχων σου δύνασαι ν' ἀποδίδῃς τῷ αἵματι, βραδέως ἐν ταῖς φλεβί ρέοντι, κυκλοφορίαν ταχυτέραν, τοῖς ἀπονεναρκωμένοις πνεύμασι ρευστότητα εὐκολωτέραν καὶ τοῖς βεβαρυμένοις μέλεσιν ἐνέργειαν ἀνετωτέραν. Βεθυθισμένος ὢν εἰς τὴν κατῆφειαν τῆς σιωπῆς καὶ τὴν ληθαργίαν τῶν ῥεμβασμῶν, ποῦ θέλω ἀνέυρει τὴν θεραπείαν τῆς ἐπιμόνου ἀνίας καὶ τῶν μελαγχολικῶν ἰδεῶν; Εἰς τὴν δύναμιν τάχα τοῦ λογικοῦ;.. Τὸ προσκαλῶ εἰς βοήθειαν. Προσέρχεται. Ἐβάλησεν. Οἶμοι! Στενάζω ἔτι. Ἐν δὲ τοῖς θλίψεσιν ἡμῶν τὸ λογικὸν αὐτὸ νεκρὸν ἐστὶ θλίψις. Μήπως εἰς τὴν εὐθυμίαν τῶν διασκεδαστικῶν συνδιαλέξεων καὶ συναναστροφῶν; Φεῦ! Δύναται τις νὰ διασκεδάσῃ μετὰ τῶν ἄλλων, ὅτε διάκειται κακῶς μετὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ; Μήτοι τέλος εἰς τὰ πομπώδη ἡμῶν συγγράμματα, ὑψηλόφρονες Φιλόσοφοι! Ἀγέρωχοι Στωϊκοί! Ἀπέλθετε ὁχληροὶ παραμυθηταί. Εἰς μάτην ὑπὸ κεκαλλιεπημένους λόγους μὲ προτρέπετε εἰς ἄλαλον ὑπομονήν, μοὶ διδάσκετε ἔξοχον ἀπάθειαν, μοὶ κηρύσσετε ἐπιδεικτικὴν ἀταραξίαν. Ἡ θεωρητικὴ ὑμῶν ἀρετὴ, ἡ χιμαιρικὴ ὑμῶν φιλοσοφία, ἐπιψαύει ἀπλῶς μόνον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ψυχῆς, χωρὶς νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἐνδόμυχα αὐτῆς καὶ νὰ τὴν θεραπεύσῃ. Τὸ θανατηρὸν λοιπὸν βέλος μὲ διεπέρασε, καὶ ἡ θλίψις κατέστη ἀήττητος καὶ ἀνίατος; Ὁχι! Πρόσελθε, διαχύθητε ἐν

(1) Ἴδε Ἀθήναιον (Βιβλ. IV. 47).

τῇ καρδίᾳ μου γελώεσσα ἁρμονία. Θελκτικὴ φωνὴ προσβάλλει ἤδη τὴν ἀκοήν μου, ἡ ἡδονὴ εἰσδύει εἰς τὰς αἰσθήσεις μου· εἰκόνες χαρίεσσαι διαλάμπουσιν ἐν τῷ πνεύματί μου, ἀνευρίσκω ἑμαυτὸν, παρηγοροῦμαι· ἡ μελωδικὴ συμφωνία τοῦ ἐξόχου μουσικοῦ Λούλη, διασκεδάζει τὰς λύπας μου μᾶλλον ἢ οἱ ἐπιτετηδευμένοι συλλογισμοὶ τοῦ φιλοσόφου Σενέκα.

Θέλετε ἔτι περισσοτέραν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀρμονίας; Διέλθετε μετ' ἐμοῦ τὴν φύσιν, ἐρωτήσατε, ἐρευνήσατε αὐτήν· οὐ μόνον παρὰ τοῖς ἐξησκημένοις πνεύμασι, παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις χαρακτῆρσιν, ἐν οἷς ἡ ἀνατροφή μετὰ τοῦ πεφωτισμένου νοῦς ἐνέπνευσαν τὴν κλίσιν πρὸς τὰς ὡραίας τέχνας, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ἐκείνοις, τοῖς ὑπὸ μόνῃ τῆς ἐνδιαθέτου ὁρμῆς κινουμένοις, ἥτοι, τοῖς νηπίοις, τοῖς κατοικοῖς τῶν ἐξοχῶν, τοῖς ἀγρίοις καὶ βαρβάροις λαοῖς καὶ αὐτοῖς τοῖς ζώοις· καὶ θέλετε ἀπανταχοῦ ἀναγνώρισις ὅτι πάντα τὰ ὄντα κέκτῃται ἐκ φύσεως σχέσεις, οὐσιώδεις ἀναλογίας, ἀναγκαίας ἀναφοράς μετὰ τῆς γλυκείας μελωδίας.

Ἄς ἐρωτήσωμεν τὴν φύσιν ἐν τῷ σκότει τῆς νηπιότητος. Βλέπω κοιτίδα· ἀσθενὲς νήπιον κλαίει ἐν αὐτῇ· μήτηρ τεθορυβημένη τὸ ἀπειλεῖ, παραφέρεται, ὀργίζεται, τὸ νήπιον διπλασιάζει τοὺς κλαυθμούς. Ἡ μήτηρ τέλος ἄρχεται τοῦ ἄσματος, καὶ ἰδοὺ αὐτὸ καταπραύνεται, διακόπτει τὰς κραυγὰς ἵνα ἀκούσῃ τὴν μελωδίαν τῶν ἡχῶν τῆς ἀπομιμούμενον δὲ μάλιστα αὐτοῦς, ἀνταποκρίνεται δι' ἀνάρθρου ψιθυρισμοῦ, καὶ παρόμοιον πρὸς τὸν νεοσσόν, τὸν ὑπὸ τὴν πτέρυγα τῆς μητρὸς του διδασκόμενον τὸ κελάδημα αὐτῆς, σπουδάζει τὸ μέλος, τὸ ἐπαναλαμβάνει, καὶ πρὶν ἢ ἔτι λάβῃ τὴν πρώτην αὐτοῦ πτῆσιν, προπαρασκευάζεται διὰ τὰς συναυλίας τῶν δασῶν.

Ἄς ἐρωτήσωμεν τὴν φύσιν ἐν τῇ ἀπαιδευσίᾳ τῶν χωρίων. Βλέπω ἐνταῦθα λαὸν ἀγροῖκον, ἡλίθιον, ἀπαίδευτον. Ἄς ἀναπτύξωμεν ἐνώπιόν του τὰ πλούτη τῆς ποιήσεως, τὰς χάριτας τῆς εὐγλωττίας, τὴν τέχνην τῆς ναυτικῆς, τὸ κάλλος τῆς ἀρ-

χιτεκτονικῆς· ἐστερημένος μαθήσεως καὶ διαγνώσεως, ἀκούει χωρὶς νὰ ἐννοῇ, βλέπει χωρὶς νὰ θαυμάζῃ, ἵσταται ἀπαθὲς καὶ ἀναίσθητος, ἀγνοεῖ τὰς ἡδονὰς ταύτας. Ἀλλ' ὥς ἀντηχήσῃ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ἡ ὡραία μελωδία τῶν μουσικῶν ὀργάνων, καὶ αἴφνης ἀνεγείρεται τῆς ἀπαθείας, προσέχει, συγκινεῖται, ἡ αἰσθητικότητα του ἀναλάμπει, καὶ ἡ ἀνθρώπινος φύσις ἐκδηλοῦται ἐν αὐτῷ. Οὕτω θεωροῦμεν καθ' ἐκάστην τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων, ἐπιστρέφοντας ἐκ τῆς ἐργασίας των καὶ εἰσερχομένους ἐν ταῖς ποιμναῖς αὐτῶν, ὑπὸ τοῖς ἡχοῖς τῶν πλαγιαύλων καὶ τῶν ποιμενικῶν ἀσκῶν, ἅμα τὸ ἄστρον τῆς ἐσπέρας ἀναφανῇ ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος· οὕτω θεωροῦμεν αὐτοὺς ὡσαύτως ἐν ταῖς ἐορταῖς χορεύοντας καὶ σκιρτῶντας ἐπὶ τοῦ ποικιλοχρόου ἐδάφους τῶν ἀνθρῶν λειβαδίων ὑπὸ τοῖς ἡχοῖς καὶ τοῖς ἄσμασι τῶν ποιμενικῶν συρίγκων.

Ἄς ἐρωτήσωμεν τὴν φύσιν ἐν τῇ φρίκῃ τῶν ἀγριωτάτων χωρῶν, τῶν νήσων ἐκείνων τῶν κεχωρισμένων ἐκ τοῦ ἐπιλοιποῦ κόσμου, τῶν βαρβάρων ἐκείνων γαιῶν, ὧν οἱ κάτοικοι εἰσιν ἐπίσης ἄγριοι ὡς καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συνδιαιτῶμενοι λέοντες καὶ ἄρκτοι. Οἱ θεοὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν οὐδέποτε ἔσχον ναοὺς ἢ βωμοὺς ὑπὸ τοὺς μελαγχολικοὺς ἐκείνους οὐρανοὺς· μόνῃ δ' ἡ Ἀρμονία ἡδυνήθη νὰ καταστήσῃ πάντα τὰ ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ὑποτελῆ τῶν θελγῆτρων τῆς αὐτῆς μόνῃ ἡδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς πάσαις ταῖς ἄλλαις χάρισιν ἀπροσίτους ἐκείνας καρδίας. Ὁ ἔρως τῆς Ἀρμονίας διέρχεται διὰ μέσου καὶ τῆς πυκνοτέρας βαρβαρότητος, διαπερῶν τὰς παγωμένας ζώνας τῆς Ἀρκτοῦ, ὡς καὶ τὰς διακεκαυμένας τοῦ Ἰσημερινοῦ. Οἱ ἄσπλαγχοι Οὐρῶνοι, οἱ σκληροὶ Μακασσάροι, οἱ αἰμοχαρεῖς Καραῖδες καὶ οἱ ἀπάνθρωποι Καννίβαλοι ἔχουσι τὴν Μουσικὴν των, ἔδουσι τὰ εἰρηνικὰ, τὰ πολεμικὰ ἢ θριαμβευτικὰ αὐτῶν ἄσματα, πρὶν ἢ ποιήσωνται ἐναρξιν τῶν αἱματτρῶν ἐκείνων συμποσίων ἐν οἷς κατατρώγουσι τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ὁποίους ἡ νίκη τοῖς ἐχορήγησε. Πλήρεις ἀγρίας χαρᾶς συγκροτοῦσι

μελωδικούς χορούς περίξ τῶν θυμάτων, ὧν μέλλουσι νὰ γείνωσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τάφοι· οὐ μὴν ἀλλὰ, καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἔδουσι τὸν ἴδιον αὐτῶν θάνατον. Ἐν μέσῳ τῶν βασάνων καὶ τῆς βραδέως καιομένης καὶ περιστοιχούσης αὐτοὺς πυρᾶς, οἱ βάρβαροι οὗτοι ἥρωες ἀνακαλοῦσι τοὺς παλαιοὺς αὐτῶν θριάμβους ἐν τοῖς νεκρικοῖς αὐτῶν ἄσμασι, καὶ ὑπὸ τῆς γλυκείας ταύτης ἀναμνήσεως παραμυθούμενοι, ἐκπνέουσιν ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἀρμονίας καθιεροῦντες αὐτῇ τὴν τελευταίαν αὐτῶν πνοήν. (ἀκολουθεῖ).

Ἐμ Γιαννακόπουλος.

ΕΣΧΑΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΟΡΑΣΕΩΣ.

Ἡ ὁξύτης τῆς δράσεως ἐξαρτᾶται ἐκ δύο αἰτίων, ἐκ τῆς εὐαισθησίας τοῦ δικτυοειδοῦς χιτῶνος, δι' οὗ παρατηροῦμεν λεπτοτάτας διαφορὰς φωτὸς, δηλ. ἀντικείμενα λάμποντα πλέον ἢ ἥττον ἐν τῇ ἐκτάσει, ἐφ' ἧς προβάλλονται, καὶ ἐκ τῆς τελειότητος τῶν διαφύων μερῶν τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἥτις ἐπιτρέπει νὰ βλέπωμεν ἀντικείμενα μικρότατα ἢ νὰ διακρίνωμεν σημεῖα λίαν συμπεπυκνωμένα καὶ κωλύει τὰς εἰκόνας ἀπὸ τοῦ νὰ συναρπάζωνται καὶ συγχέωνται ἔνεκα τῆς ἀκτινοβολίας.

Κατὰ μέσον ὅρον παραδεχόμεθα ὅτι πρὸς διάκρισιν ἀμαυροῦ τινος σημείου ἐπὶ λαμπρᾶς βάσεως καὶ πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ σχήματος φωτεινοῦ τινος ἀντικειμένου ἐπὶ σκοτεινῆς βάσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ φαίνεται ὡς σημεῖον περικυκλούμενον ὑπὸ πλαστῶν ἀκτίνων σχηματιζομένων ἐν τῷ ἡμετέρῳ ὀφθαλμῷ, πρέπει ὅπως τὸ ἀντικείμενον ὑποτείνῃ γωνίαν ἐνὸς λεπτοῦ τούλαχιστον. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔνεστιν ἡ ποικιλία. Ὁ Γασσένδης δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ (ὠπλισμένου μόνον διὰ βαθυχρόου ὑάλου) ἡλιακὰς κηλίδας ἐχούσας διάμετρον ἐνὸς λεπτοῦ καὶ ἐνὸς τρίτου ἢ 80 δευτερολέπτων· ἔτεροι δὲ τῶν ἀστρονό-

μων, ὧν ἡ δρᾶσις ἐξησκήθη διὰ τῆς συνηθείας, διακρίνουσιν ἄνευ ὀργάνου ἡλιακὰς κηλίδας ἐχούσας διάμετρον 50 δευτερολέπτων.

Καθαρὰν καὶ ἀσέληνον νύκτα πάντες βλέπομεν ἀστέρας μέχρι τοῦ ἔκτου μεγέθους, δηλ. δισχιλίου περίπου ἀστέρας ἀνὰ τὸ οὐράνιον ἡμισφαίριον τὸ ὁρώμενον κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑπεράνω τοῦ ὀρίζοντος, ἢ τετρακισχιλίου ἀνὰ τὸν οὐρανὸν ὅλον. Ἀλλ' εἰς εὐνοϊκωτάτας περιστάσεις, ἐν ἀπουσίᾳ παντὸς φέγγους, — δηλονότι λιγυροῦς, πολινῶς ἢ ζωδιακοῦ φωτὸς, ἢ ἀντανακλάσεως γήινων σώτων, — ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα ἄρτι ἐκπλυθεῖσα ὑπὸ βροχῆς εἶναι λίαν ὑγρὰ καὶ οἱ ἀστέρες σπινθηρίζουσιν ἰσχυρῶς, μάλιστα δ' ἂν εὐρισκώμεθα μακρὰν τῶν πόλεων καὶ εἰς μεγάλα ὕψη ὑπεράνω τῶν κατωτέρων στρωμάτων τοῦ αἰθέρος, οἱ μεταξὺ τοῦ ἔκτου καὶ ἐβδόμου μεγέθους περιλαμβανόμενοι ἀστέρες ἀκτινοβολοῦσι τὴν νύκτα ἐναλλάξ ἀπαστράπτουτες καὶ ἀφανιζόμενοι. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης τῆς ἀποσθέσεως καὶ ἐμφανίσεως πάλιν τοῦ φωτὸς, συμβαινούσης ἔνεκα τῶν φάσεων τῆς μαρμαρυγῆς, στιγμιαίως μόνον θεωρεῖται αὐτοῦς.

Ἐν τοιαύταις περιστάσεσι, δι' ὁράσεις ἐξησκημένους ὑπὸ τῆς συνεχοῦς παρατηρήσεως, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁρατῶν ἀστέρων ἐν τῷ οὐρανῷ ὅλῳ ἀνέρχεται εἰς ἑνδεκά χιλιάδας (ὧν τὸ ἥμισυ κατὰ μέσον ὅρον ὁρατὸν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν). Ὁ δ' ἀριθμὸς οὗτος ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀλλήλαις συναδουσῶν παρατηρήσεων, ἃς ἐποίησαντο οἱ ἀστρονόμοι Χέις 1) ἐν Μύνστερ καὶ Γούλδ ἐν Κορδόβα.

Πάντες βλέπουσι διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἐξ ἀστέρας ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν Πληγίδων· ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος αὐξάνει διὰ τὰς ὑπεροχικὰς δράσεις· τινὲς μὲν ὁρῶσιν 7 ἀστέρας, ἔτεροι δὲ ὀκτὼ, ὁ δὲ κ. Χέις ἀριθμεῖ

1) Περίφημος Γερμανὸς ἀστρονόμος, τοῦ ὁποῖου ὁ κατὰ τὸ 1872 ἐκδοθεὶς χάρτης τοῦ οὐρανοῦ δικαίως ἐπεσπάσατο τοὺς ἐπαίνους τῶν ἐπιστημόνων. Σ. Μ.